

**Ermənistanın ölkəmizə qarşı
Hərbi təcavüzi nəticəsində^{1991-ci ilin axırları və 1992-ci ilin av-}
<sup>valları Azərbaycanda ictimai-siyasi
vəziyyəti dəyişmişdi, artıq meydandarda mitinqlər keçirilir, yeni yaradılan xalq cəbhəsi hakimiyyətə təzyiqlər göstərir, silahlı dəstələr yaradır, hadisələri öz nəzarətində saxlamağa çalışır. Qarabağın ən qədim yaşayış məskəni Xankəndidəki erməni əsilli vətəndaşlar kütłəvi mitinqlər keçirir, keçmiş Dağılıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi tələb edirdilər.</sup>**

Sovet hökumətinin loyallığı və ermənipərstliyi hayları daha da qızışdırır, dinc mitinqlərin yerini azərbaycanlılara qarşı təzyiq, silahlı hücum, onları evlərindən qovmaq, bir sözə, təxribatlar tuturdu. Hətta həmin vaxt Ermənistən silahlı qüvvələri və Xankəndidə məskunlaşan separatçı haylardan təşkil edilmiş mobil silahlı dəstələr azərbaycanlılara yaşayış kəndlərə hücum edir, mal-qaranı sürüb aparır, evlərə od vurur, ictimai binaları dağıdır, sənişin daşıyan avtobusları ateşə tuturdular. Münəqşənin qıqlıcmaları artıq alovaya çevrilmişdi və dinc azərbaycanlı əhalinin yaşadığını bir neçə kənd ermənilər tərefindən zəbt olunmuş, onların var-dövləti talan edilmiş, özləri isə Ağdamaya və digər rayonlara qovulmuşdular. Keçmiş sovetlər birlili rəhbərlərinin bəzilərinin fitvəsi ilə azərbaycanlılara ruhu sindirilir, yurd, torpaq sevgisi, sözün əsl menasında, çarmixa çekilir, erməni azınlığına etiraz edən insanlar zindanlara atılırdı. Tariximizin qan ilə yazılan səhifələri, yaxın keçmişdə yaşadığımız faciələr, vaxtılı torpaqlarımıza sürgün edilmiş ermənilərin sovetlər birliliyinin sünə şəkillə yaratdığı keçmiş Dağılıq Qarabağda yaşayan yerli azərbaycanlılara qarşı törətdikləri terror hadisələri, qəsbkarlıq, işgal, öz dədə-baba yurdlarından zorla didərgin salınan insanların acı taleləri öz miqyasına və ağır nəticələrinə görə əsl etnik nifret və soyqırımı hesab edilməlidir.

1991-ci ildə keçmiş Dağılıq Qarabağ Muxtar Vilayəti demək olar ki, Azərbaycanın nəzarətindən çıxmış və bu qədim diyar erməni quldur dəstələrinin, Ermənistən və digər ölkələrdən gətirilmiş muzdlu döyüşülərinə elinə keçmişdi. Məhz həmin ilden başlayaraq ermənilər meydandarda "miatsum" qışqırır, silahlı dəstələrinə əli ilə törədilən terror, basqın və hücumlar ara vermirdi. 1991-ci ilin yay aylarından başlayaraq Dağılıq Qarabağda və etraf rayonlarda bütün quru yolları bağlanmışdı. Ermənilər həmin yollara nəzarət edirdi. Həmin vaxt bölgədə fövqəladə vəziyyət və komendant saatı tətbiq olunmuşdu. Buna baxmayaraq, ermənilər azərbaycanlılar yaşayış kəndlərə gedən yollarda terror aksiyaları həyata keçirir, pusqu qurur, maşınları, avtobusları gülləbaran edir, dinc azərbaycanlıları qətlə yetirir. Bölgədə çox çətin və ziddiyətli vəziyyət yaranmışdı. İnsanlar fövqəladə vəziyyətə arxayı olsalar da, ermənilər sabitliyi demək olar ki, hər gün pozurdular. Kəndlər bir-bir işgal olundu. 1991-ci il noyabrın 18-də Xocavənd kəndi işgal edildi. Bakıda isə sözün həqqiqi menasında, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparılmışdı. Və nəhayət, ermənilər və keçmiş sovetlərin bədnəm 366-ci alayının köməyi ilə Xocalı soyqırımı törədildi. Ölkə və xalq ma-

təmə büründü, Ayaz Mütləlibovun hakimiyyəti laxladıldı və xalq cəbhəsinin təzyiqlərinə dözməyərək 1992-ci il martın 6-da ölkənin ilk prezidenti istəfa verməyə məcbur oldu. Həmin ilin ayında faciənin səbəblərini araşdırın komissiya tərefindən Ayaz Mütləlibovun günahını təsdiq edən faktlar aşkar edilmədiyi üçün Ali Sovet öz qərarını ləğv edərək mayın 14-də onu öz vəzifəsinə qaytardı. Vəzifəsinə bərpa edilmiş prezident Bakıda iki ay müddətində fövqəladə vəziyyət rejimi tətbiq etmiş, daxili işlər naziri, AXC-nin te-

mir. Bu vəziyyətdə hansı müharibədən danışmaq olar?

1992-ci il mayın 13-də səher uzun illə Rusiya ordusunda xidmət etmiş, sonradan Azərbaycan Müdafiə Nazirliyində işləmiş polkovnik Elbrus Orucov Yevlaxa gedir və müdafiə naziri Rəhim Qaziyevə Laçın haqqında danışır. O isə Laçına zəng edərək bütün komandirlərdən Elbrus Orucova tabe olmalarını tələb edir. Daha sonra Rəhim Qaziyev, Surat Hüseynov, Şahin Musayev, Elbrus Orucov və 104-cü hava-desant diviziyasının rəisi,

"Goranboy batalyonu" və digər kiçik silahlı bölmələr cəbhəni tərk edib, Mütləlibovun devrilməsində iştirak etmək üçün Bakıya tələsdirilər. On əsası, Dağılıq Qarabağ və Ermənistən arasındaki dar dəhlizde yerləşmiş Laçın heç kimi maraqlanırmırdı". Hadisələrdən 4 gün sonra Laçın rayonu Ermənistən silahlı qüvvələri tərefindən işğal edildi. Xəyanət nəticəsində ən mühüm strateji məntəqə düşmən elinə keçdi. Bu barədə xalqımızın qati düşməni, əlleri azərbaycanlıların qanına bulaşmış Robert Köçəryan yazıb: "Şuşanı

Laçın niya xəyanatın qurbanı oldu?

rəfdarı olan Tahir Əliyevi vəzifəsindən uzaqlaşdırılmış, mitinq və nümayişləri qadağan etmişdir. Buna baxmayaraq, Mütləlibov siyasi rəqiblərinə qarşı radikal tədbirlər görməyə cəsarət etməmişdi.

Xalq cəbhəsi isə hakimiyyəti faktiki ələ keçmiş Mütləlibovun öhdəsindən necə gələcəklərini, nə edəcəklərini düşünürdürlər. Onlar silahlı dəstələrin köməyi ilə Ali Soveti və digər hökumət binalarını mühabirəyə alaraq Mütləlibova ultimatumlar göndərirdilər. Neticədə Mütləlibov cəmi bir gün davam getire bildi. Mütləlibov getdi və AXC-nin hakimiyyətə yolu açıldı, iki gün sonra AXC-nin liderlərindən olan Isa Qəmərli Ali Sovetin sədri seçildi və prezident səlahiyyətlərini icra etməye başladı. Həmin hadisələrin şahidi olmuş Vahid Əhmədov 1992-ci il mayın 15-də baş vərənlər haqqında danışır: - Deməli, mayın 15-də Mütləlibovun köməkçisi Gürşad Zərbəliyev zəng vuraraq, onun mənimlə görüşmek istədiyi dedi. Men də rəhmətlik Rauf Gülməmmədovla (baş nazirin müavini, daha sonra Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı) birləşdə Prezident Aparatına getdik. Ancaq orada Rauf müəllimi içəri buraxmadılar. Aparatın həyatində kifayət qədər hərbi texnika cəmləşdirilmişdi və xeyli hərbçi vardi. Kabine-tə girdikdə gördük ki, içəridə Ayaz Mütləlibov, ovaxtkı baş nazir Rəhim Hüseynov, milli təhlükəsizlik naziri İlhusseyin Hüseynov və rus desant qoşunlarının general-polkovnik Xalq Cəbhəsinə qarşı güc tətbiqində tekid edirdilər.

1992-ci il mayın 12-də parlamentdə Şuşanın işğalı ilə bağlı iclas keçirildi. Baş nazirin birinci müavini Vahid Əhmədov çıxışında bildirdi: - Üç gündür, hərbi qərargahın içinde iştirak edirəm. Şuşadakı bütün əməliyyatlar Şahin Musayev tərefində idarə olunur. Şuşada 2000 nəfərlik bir qarnizon var idi. Şuşanın necə alındığı aydın deyil. Bezi siyasi oyuncular gedir. Laçında, Ağdamda, Qubadlıda hərbi hissələr cəbhədən çekilir və Bakıya göndərilir. Bunun hənsi məqsədlə və kim tərefindən edildiyi bəlli deyil. Rəhim Qaziyev dəfələrlə Moskvaya getdi və Qraçovla danışıqlar apardı. Ancaq bu günə qədər heç bir nəticəsi yoxdur. Rus qoşunlarından beş piyada döyüş maşını və beş zirehli transportyor ala bildik. Qoşunlara vahid komandanlıq və nəzarət yoxdur. Respublikada intizamlı və müteşəkkil bir ordu yoxdur, heç kim əmrləri yerinə yetir-

polkovnik-leytenant Vladimir Selivanov Şuşa əməliyyatının təfərruatını barədə müzakirə aparırlar. Plana görə, 15 may 1992-ci ildə Tərtər, Ağdam və Xocavənddən manevredici zərbe endirilməli, Əsgəran istiqamətdə isə rus qoşunları Əsgəranı ələ keçirməli idi. Bu həcumuların məqsədi ermənilərin əhəmiyyətli qüvvələrini sözügedən istiqamətə çəkmək idi. Eyni zamanda Turşsu və Zərislida olan Azərbaycan qoşunları Şuşaya hücum keçməli idi. Rus hərbçiləri Elbrus Orucova 104-cü hava-desant diviziyasının qərargahı və Yevlaxdakı polkovnik-leytenant Vladimir Selivanovun qrupu ilə əlaqə qurmaq üçün bir tezlik təyin etdilər və hücumaya keçmək üçün şərti siqnal gözləməsini bildirdilər. Elbrus Orucovun təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Viktor Mudrakin 778-ci xüsusi təyinatlılar batalyonundan 20 döyüşçü onun ixtiyarına verildi. Həmin gün axşam Elbrus Orucov Laçına qayıdır komandanlığı yenidən ələ aldı. Çox qəribədir ki, mayın 9-13 aralığında erməni ordusu da hər hənsi aktiv hücum əməliyyatları aparmamışdı, cəbhədə sakitlik hökm süründü. Ancaq mayın 14-də erməni qoşunlarının Laçın istiqamətində hücumu başlandı. Erməni qoşunları səhər saatlarında Zarlısı istiqamətində güclü hücuma keçdi. Döyüşlərin getdiyi 14 may gecəsi Ayaz Mütləlibovun Ali Sovetin qərarı ilə prezident vəzifəsinə bərpa edildiyi xəbəri geldi. Bu xəbərdən sonra Azərbaycan ordusuna aid bəzi dəstələr özbaşına cəbhə bölgəsini tərk etməyə başladılar. Bir sözə, gecə AXC batalyonunun döyüşçüləri cəbhə bölgəsindən geri çəkildilər. Etibar Məmmədovun getirdiyi 135 döyüşçü də mövqeləri tək etdi. Onlar geri çəkildikdən ordunun içində panika yaradacaq xəbərlər yaymağa başladılar, neticədə digər hərbi hissələrdə olan əsgerlərdə böyük ruh düşkünlüyü yarandı. Beləliklə, mayın 14-dən 15-nə keçən gecə ordunun bir hissəsinin ön xətdən icazəsiz geri çəkilməsi prosesi başlandı. Milli Qurtuluş batalyonu Tərtəri, Lənkeran taboru isə Xocavənd bölgəsini tərk etdi.

A.Mütləlibov hakimiyyətə gələcəyi təqdirdə Şuşanı yenidən Azərbaycana qataracağına söz vermişdi. AXC isə nəyin bahasına olursa-olsun, bunun qarşısını almağa çalışır. Hollandalı jurnalist Thomas de Vaal da Laçının işğal edilməsində əsas səbəbkar kimi AXC-ni görürdü: "Bakıdakı siyasi dəyişiklərdən sonra Azərbaycan Silahlı Qüvvələri Qarabağı tərk etməyə başladılar. Xalq cəbhəsinin

1992-ci il mayın 14-də baş vermiş hakimiyyət dəyişikliyindən sonra Laçının müdafiəsindəki qüvvələr Bakıya üz tutublar

aldıqdan sonra düşmən ruhdan düşdü. Buz isə əksinə, qəlebədən ihlamlanaraq Laçın istiqamətində irəliləməyə davam etdi. Ermənistənla Qarabağı birləşdirən dəhlizin tutulması bizim üçün həyatı əhemməyəti idi".

Xəyanətin və satqınlığın düşmən tərefindən etirafı insani dəhşətə salır, axı həkimiyətə gəlmək üçün torpağa, yurda, insanların taleyinə necə xəyanət etmək olardı? 28 il Laçın işğaldən qaldı, laçılırlar isə xəyanətin qurbanı kimi ölkəmizin ayrı ayrı bölgələrində məcburi köçkün həyatı yaşıdadılar. Yurd həsrəti yaşıyan, didərgin taleyin gərdişine sebirlə dözən, torpaq, el-oba sözələri dilindən düşməyen, qəmini, kədərini bələk kimi bələyib qəlbində ovudan, danişanda kəlmələri göz yaşına qarışan laçılırların Ulu Öndərin həkimiyətə ikinci gəlişindən sonra ümidiyi yenidən baş qaldırdı. Onlar yurdlarına qayıda qadıclarına inanırdılar. Və o gün geldi, Laçın işğaldən azad edildi, laçılırlar doğma yurdlarına qayıdır, rahat və yaraşıqlı evlərde yeni həyata başlayırlar. Tarixi qələbə ilə başa çatan Vətən mühərabəsi keçmiş məcburi köçkünlerin 30 ilə yaxın taleyinə yazılın doğma torpaq nisqilinə, yurd həsrətinə son qoydu. Başımızın üstündə dolaşan qara buludlar dağıldı, səma açıldı, el-oba intizarı yaşıyan insanların ümidiyi oyandı. Azərbaycan 44 gün ərzində hərbi yolla, həm də bəzi dövlətlər tərefindən kələfi dolaşdırılan siyaset müstəvisində qəti mövqeyi sayesində öz tarixi ərazilərini qaytardı, ərazi bütövülüünü təmin etdi və erməni işğalına birdəfəlik son qoydu. Fəxri demək lazımdır ki, əldə edilən qələbə iki yüz ildən bəri davam edən erməni işğalını dayandırı, düşmən ölkəni ağır meglubiyyətə uğradan qəhrəman ordumuzun Qalib Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin milli maraqlara söykənən müstəqil siyasetinin, beynəlxalq arenada yüksək nüfuzunun, rəşadətli əsgər və zabitlərimizin igidliyinin, xalqımızın sarsılmaz birliyinin məntiqi nəticəsidir.

Salman ALIOĞLU,
"Respublika".